

РЕФОРМИ МАЛОРОСИЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ НА УКРАЇНІ в 1722—3 рр.

Д. 3 липня 1722 р. умер гетьман Скоропадський, а 11 того ж місяця чернігівський полковник Полуботок дістав ось який указ:
... „Наше императорское Величество указали Малую Россію, до избранія другаго гетмана, по прошенію вашему, въдати и все той Малой Россіи управлениe чинить по правамъ Малороссийскаго народа вамъ и генералной старшинѣ обще, токмо во всѣхъ дѣлѣхъ и совѣтахъ и в посылкахъ в Малую Россію универсаловъ имѣть вамъ сношеніе и сообщеніе со опредѣленнымъ для охраненія народа Малороссийскаго брегадиромъ нашимъ Веляминовымъ“¹⁾). Сими словами Петро I заповів, а радше повторив обіцянку реформ на Українії. Як сказано, обіцянка не перша, а деякі реформи перед тим заведено. Майже від початку гетьманована Скоропадського з'явилась у правлячих кругах опінія, що на Українії панує великий нелад, який відбивається особливо на низких верстах української суспільности.

Очевидно правительство ствердивши сей сумний стан чуло себе зобовязаним зробити щось „для охраненія народа“ від його же таки старшин. Вперше виступив із тим Петро в своїм указом з 22 січня 1715 р. „о не чиненіи обидъ простому народу“, де приказує гетьманови „смотрѣть прилѣжно и накрѣпко, дабы отъ полковниковъ и полковой старшины и отъ сотниковъ козакамъ

---

¹⁾ Архивъ Малороссийской коллегии въ Харьковѣ Н-р. 7028.

и посполитому народу отнюдь ни въ чемъ никакой тягости и обидъ не было и ни до какихъ взятковъ и налогъ ихъ (старшин) не допускать¹⁾). В тім самім указі ограничив однак право свободного вибору старшин так, що з вибору мали виходити лише кандидати, яких аж гетьман мав назначати старшинами. Реформа, як бачимо, була просто в відворотнім відношеню до мір у цілі забезпечення простого народа перед насильствами старшини, бо старшина іменована, а не вибрана була більш незалежна від населення. Раз пущені в курс слова „обиды и тягости простаго народа“, „для охраненія народа“ стало почали уживати ся при кождій нагоді як у заявах центрального правительства, так і в донесенях його агентів на Україні про нелад, який тут панував. З таких заяв правительства, які до річи говорячи, приказувано „по полкамъ прочитывать на радѣ, добы вѣрные поданные Малороссійскаго народа сіе Наше милостивое попеченіе о ихъ пользѣ вѣдали²⁾ — з тих заяв можна було на разі вирозуміти, що найбільше терпить простий народ через волокитство по судах та ріжних канцеляріях, несправедливість по судах і хабарництво. Проте, щоб запобігти сьому лихови, Петро, великий поклонник усяких канцелярій, приказав указом із 14 падолиста 1721 р. запровадити в Глухові „войсковую и судебную канцелярію³⁾). Остаточно всі закиди проти української управи різко сформульовано, а тим самим умотивовано реформи, 29 цвітня 1722 р. указом про установлене на Україні „Малороссійской коллегії“, якої задачею було ті реформи зреалізувати, закиди ось які: „...Первое: въ судѣхъ генеральныхъ чинятся, ради взятковъ и великихъ накладовъ, многія неправды, отъ чего бѣдныя козаки, кому больши наложить нечего, и съ правдою обвинены бывають. Второе: Полковники полковъ своихъ, какъ Козакомъ такъ и посполитымъ, чинять оне тягости по тому же неправыми судами изъ великихъ же накладовъ, отнятіемъ грунтовъ, лѣсовъ, мельницъ и накиданьемъ для продажи своихъ какъ питетайныхъ, такъ и съѣстныхъ припасовъ, къ тому же многими работами въ строеніи домовъ, хуторовъ, мельничныхъ плотинъ и тѣмъ принуждають Козаковъ изъ козацкой службы итти къ себѣ въ подданство... Третie: со всѣхъ Малороссійскаго народа людий собираютъ со

¹⁾ Источники Малороссийской исторіи собранные Д. Н. Бантышемъ-Каменскимъ. Москва 1858 с. 276.

²⁾ Источники, с. 276.

³⁾ Тамже, с. 307—8.

всякой куфы вина по два рубли, которыхъ надлежало быть въ зборѣ не малое число; а сколько оныхъ въ приходѣ въ которомъ году было, и что изъ того числа, и на какіе дачи оные въ расходѣ и за тѣмъ въ остаткѣ, о томъ Намъ неизвѣстно. Четвертое: въ Войсковой Генеральной Канцеляріи идетъ непорядочное отправленіе, отъ сего и на посланные Наши указы медленное отвѣтствованіе чинится.“ Покликуючись дальше на „пункти“ Хмельницкого, въ якихъ буцімто зарезервовано для царськихъ воєвод апеляцію въ судовихъ справахъ на Українѣ і контролю надъ стяганемъ податківъ для царського скарбу, постановляє указ у Глухові колегію зложену зъ стаціонанихъ на Українѣ офіцірівъ ізъ бригадиромъ Веляминовимъ на чолі, „которому съ общаго совѣта съ вами (гетьманомъ) и согласія чинить то все, какъ опредѣлено въ помянутыхъ договорѣхъ Хмельницкаго, гдѣ имянно описано, чemu быть подъ Великороссійскимъ Судомъ и управлениемъ“¹⁾. „Оная (колегія) учинена не для чего иного, токмо для того, дабы Малороссійскій народъ ни отъ кого какъ неправедными судами, такъ и отъ Старшины налогами утѣсняемъ не быль“²⁾) говоритьъ ся въ друкованімъ указѣ до українського суспільства. Въ додатку на доказ надужить старшини головно въ змушуваню старшиною козаківъ до підданства, покликало ся правительство на жалоби полку стародубського і переяславського на своїхъ полковниківъ.

Як бачимо, Петро доволі консеквентно і поволи, як на нього, йшовъ до наміrenoї цілі — знищити українську автономію опанувавши передъ тимъ усю адміністрацію, судівництво і фінанси. Та як би тамъ не було, всежъ таки на Українѣ бувъ хтось, хто мігъ би проти цього запротестувати, бо просто неможливо було, щобъ не знайшли ся верстви суспільності, чи остаточно хоч би тільки групи людей, котрі не були привязані до того устрою, який витворила їхъ суспільність і въ якімъ вони вирости. Зрештою Петро на се мавъ докази, хоч би въ справі Мазепи, до якого хоч і не прилучивъ ся нарід, то зробили се крімъ значної частини старшини, отже пануючої кляси, такожъ Запорожці, зазначуючи при тімъ виразно, що роблять се тому, що Москва нарушує „права і вольності“. До тогожъ на Українѣ побіч незадоволеня на свою старшину панувало тежъ велике незадоволеня на тягарі, які мусіло населене поносити черезъ удержання цілого корпуса

¹⁾ Источники, ст. 317.

²⁾ Источники, с. 321.

російського війська, яке до того поводилося тут так, як у здобутім краю. Певно, що не з пальця виссані ті численні жалоби і чолобитні в сїй справі до правительства Скоропадського і старшини, которую остаточно ся справа так дуже не діймала¹⁾, так що Петро мусів се признати, прирікаючи однак у нагороду за поношене тих тягарів заховати всі „права і вольності“²⁾). Проте Петро, що ще в тім часі мусів провадити тяжку війну зі Шведами, не відважив ся від разу знести окремішність України, тільки почав до того приготовлювати собі опінію. Передовсім, як бачимо, старав ся незадоволене мас звернути в інший бік — казав видіти в старшині одиночку причину злиднів. Звертаючи ненависть широких верстов на старшину, тим самим тероризував її змушуючи оглядати ся на поміч правительства, а тим самим бути покірнійшою. Другим не менше успішним способом терору була нагінка на всякого рода „измѣнников“. За „измѣнника“уважав ся кождий, хто йно коли будь перед тим стояв хоч би в як найбільше віддаленій звязи чи зносила із Мазепою, або з котрим будь „Мазепинцем“. Взаїмні доноси на себе за зраду, за „непристойныя слова на государя“, а в слід за тим слідства і заслання продовжались безпереривно від 1709—1721 р.³⁾). Наслідком цього терору переполох на Україні дійшов до того степеня, що між народом курсували найдивоглядніші чутки, як прим. про відрубані голови гетьманови Скоропадському під час його побуту в Москві в 1718, про повіщене на гаку чернігівського полковника і т. і.⁴⁾). Під час коли правительство так поступало з українською старшиною і взагалі з Українцями, разом із тим настановляло де лише могло старшинами чужинців, головнож виходців волоських, сербських, чорногорських, які тут понаходили в часі т. зв. „прутського походу“ Петра. Ті власне старшини були з кожного погляду негативним чинником на Україні, а разом із тим були

¹⁾ Источники... прим. с. 264—7, 281—3, 292—4, 314—16. Я. Марковичъ, Древныя записки. Москва 1859, I; с. 462—78 (прилог. VII).

²⁾ Источники, с. 279.

³⁾ Архивъ министерства иностранныхъ дѣль въ Москвѣ въ відділѣ „Малороссійскія дѣла“ містить у собі масу доносів, слідств, головно під 1710, 1715, 1716, 1719 і 1720 рр. Та я навіть не стану цитувати н-ри тих „дѣль“, бо се въ данім разії нї нашо не придалоб ся. Про се требаб писати⁴ осібну працю, яка кинула би цікаве съвітло на настрій умів на Україні въ тім часі.

⁴⁾ Модзалевскій, Слухи о назначенію Кантакузина гетманомъ Малороссії въ 1718 г. Киевск. Старина 1904, VI, с. 451—64.

уважані правителством і самі себе уважали за підпори росийського правительства, за сторожів вірності України росийській державі. Ті то власне іменовані правителством старшини-чужинці були по більшій частині виною тих надужить, за які правительство робило українську управу відповідальною, хоч воно вже самим іменованем тих старшин позбавляло українські власти юрисдикції над ними, а заразом і можности запобігти всяким надужитям¹). Кидаючи такі демагогічні кличі Петро з другого боку поволі впроваджував такі реформи, які буцім то мали на цілі запобігти лихови. Такою реформою було установлене „військової і судової канцелярії“. В ґрунті речі се не було нічого нового, бож уже давно перед тим існувала на Україні як генеральна військова канцелярія, так і генеральний військовий суд — дві найвисіші українські інстанції. Інновація тут полягає тільки в тім, що перед тим сі обидві інституції не були стало привязані до одного місця, та і при тім не мали такої бюрократичної канцелярійної марки, яку надано їм згаданим указом із 14 падолиста 1721 р. Перед тим генеральна військова канцелярія була завсіди там, де пробував у даній хвилі гетьман, а генеральний суд звичайно переводив розправи там, де пробували спорячі сторони²).

Підготовивши так для себе загальну опінію на Україні і удаючи, що зробив усе можливе для привернення ладу на Україні, а не удалось воно лише через те, що українська старшина не хоче допустити до сього, — Петро надав Україніям свою справедливу інституцію Малоросийську колегію і віддав їй усі агенди місцевої управи: адміністрацію, судівництво і стягане та заряджуване податками.

Як би для усунення останньої перешкоди новому господареви краю гетьман Скоропадський, як раз у тім часі умер, а Полуботок, який не мав навіть того маленького значіння, що мав Скоропадський, котрий все ж таки носив титул гетьмана — очевидно повинен був піддати ся колегії та ждати переведеня заповіджених реформ.

В інструкції даній Велямінову поручено йому приймати жалоби на несправедливі рішення всіх судів від найнишого аж

¹⁾ Модзалевскій, Слухи о назначені Кантакузина гетманомъ.

²⁾ Д. П. Міллеръ, Очерки изъ исторіи и юридического быта старой Малороссіи. Суды земскіе, гродскіе подкоморскіе въ XVIII столѣтіи. Сбор. Харьк. ист. филолог. общества, 1896, т. 8, с. 79—80.

до генерального суду, стяганє і заряджуванє податків, охорону козаків і поспільства перед надужитями (які тут схарактеризовано як „отягощані работами и трудностями“) старшин, дальше розширене тягару удержання російських військ на старшину і духовенство, надзір над генеральною канцелярією, а в 8 пункті сказано: „Что же въ бытность свою усмотришь касающееся ко охранению Малороссийского народа сверхъ сихъ пунктовъ, и о томъ писать и требовать указа изъ сената¹⁾). Все, як бачимо, самі загальники обчислени лишені на агітацію серед низших верстов, а до того колегія розіслала по Україні ще від себе візване, щоб кождий, хто має які претенсії до місцевої влади, подавав жалоби в колегію, яка головно на се установлена²⁾). Полуботок дуже добре розумів, яка тут лежить небезпека, коли колегія візьме на себе ролю захисника народа перед несправедливими судами. Проте видав 19 серпня 1722 універсал до старшини, „чтобы паны полковники, старшины полковые, сотники, державцы духовные и свѣтскіе, атаманы и прочие урядники отнюдь не дерзали козаковъ до приватныхъ своихъ работизнъ принуждать и употреблять“. „А если кто выше писанному, — говорить ся дальше, — явится прислушень, и то будетъ на него донесено и въ правду доказано будетъ, таковой безъ пощады, какого бы не былъ чина, знатно наказанъ будетъ“. Дальша часть того універсала, посвячена найбільш пекучій справі, яку головно всюди висувало правительство на перший план, а то судам. „Также и суды вездѣ по полкамъ должны быть устроены со всякимъ надлежащимъ порядкомъ, такъ, чтобы тяжебныя дѣла судья судиль не самолично, но съ участіемъ и другой старшины и безурядовыхъ, только бы честныхъ и разумныхъ людей... и чтобы тѣ дѣла рѣшались такимъ совмѣстно, совѣтно и по правдѣ, какъ требуетъ законъ и необходимость, безъ всякого пристрастія и безъ вымогательства, никому не наровя, ни на кого не посягая“. Тим самим способом повинні відбувати ся розправи і по всіх низших судах, а головно по тверезому³⁾. Видно, Полуботок за всяку ціну бажав усунути через поліпшене судів наріканя на місцеву Теміду і тим способом не дати Велямінову причини до вмішування в українські справи

¹⁾ Источники, с. 325.

²⁾ Костомаровъ, Павель Полуботокъ. Истор. монографіи и изслѣдованія т. 14, с. 261.

³⁾ Я. Ш. Павель Полуботокъ, полковникъ Черниговскій. Киевск. Старина 1890, кн. 12, с. 527—8.

як посередника між старшиною і козаками та посполитими. Так само як з окликом справедливости по судах виступила колегія проти дотеперішнього стану річий на Україні, виступив і Полуботок в його обороні. Та я тут не хочу детально обговорювати тієї боротьби між Веляміновим і Полуботком, у якій останній на якийсь час позірно взяв був верх.

Правительство в інструкції даній Велямінову збуло замірені реформи на Україні лишень кількома нічим конкретним не висвітленими фразами, які могли служити Велямінову лишень загальною директивою. Судячи однак по його енергічній діяльності зараз із самого його приїзду на Україну¹⁾ і маючи на увазі 8 пунктів його інструкції, можна було сподіватись, що він напевно виступить з якимсь конкретним проектом реформ, чи там із програмою дальшої роботи. Так воно дійсно і вийшло. Велямінов виступив справді з проектом, знаним під назвою „пунктів Велямінова“²⁾, та сей проект показував у реформаторів досить оригінальне розуміння своєї реформи.

Всіх пунктів дванацять. Виготовив їх Велямінов десь із кінцем 1722 р. і їздив із ними при кінці січня до Петербурга³⁾, де подав їх цареві 31 марта, а вже 5 цвітня цар переглянув той еляборат і дав резолюції на кожний пункт з осібно. Ті царські відповіди що до категоричності відповідають вповні тонови меморіялу. По змісту меморіял розпадається на дві частини; більша частина, 7 пунктів: (1—6 і 9) присвячена виключно податкам і добрій контролі над їх стяганням, друга за те в звязку з двома

¹⁾ Я. Ш. Павель Полуботокъ, с. 528—9.

²⁾ Сі пункти знайшла в харківськім Архіві Малоросс. кол. під ч. 995 і вперше помістила разом зі статею про них у Кіев. Стар. за 1888 р. кн. Х. д. А. Єфименко п. з. „Двадцять пунктівъ Вельяминова“. В друге вони надруковані в збірнім виданні писань сеї авторки „Южная Русь. Очерки, изслѣдованія и замѣтки“. Изд. Общества им. Т. Г. Шевченка. Спб. 1905 т. II. с. 126—143“. В тім же архіві є друга копія (тамто теж копія) тих „пунктів“ слово в слово схожа з попередньою, тільки-ж тут є також відповіди Петра на кожний пункт з осібно і указ сенатський до Велямінова, в якого основу лягли ті царські дописки. Тому, що А. Єфименко помістила „пункти“ з деякими відмінами (прим. пункт 4) і до того, так сказати в змодернізований трохи формі, як також тому, що царські відповіди, які, о скілько знаю, досі ніде не були оголошенні, творять із пунктами цілість, уважаю потрібним помістити їх тут, як також згаданий указ із 16 цвітня 1723 р. Що до самої статі, то авторка обмежується в ній головно до подання змісту поодиноких пунктів, своєго-ж погляду про них не висловляє з вітком 8 і 10, де закидає російському правительству незнані українських справ.

³⁾ Я. Ш. Павель Полуботокъ, с. 530.

важними суспільними питаннями є одним актом обжалування опозиційної генеральної старшини, головнож Полуботка. Перейдім до першої часті.

В першім пункті запитує автор проекта, чи брати податки і дальше до державної каси, так як се роблено в попереднім році і яким способом, чи однаково зі всіх полків, чи по давньому, бо після інформації зборщиків не у всіх полках однакові налоги. Під тим пунктом Петро написав: „Збирать, такъ какъ збирано, а жалованья давать по Хмельницкого пунктамъ“. У другім пункті пропонує Велямінов такі данини як: покуховне, показанщину, медову і тютюнову десятини, військову часті із млинів і взагалі данини, які доси бралися лише від козаків і посполитих, а власне ту часті данин, яка йшла на гетьмана і на старшину, розширити також на тих, що доси сього не давали т. є. на старшину, знатних козаків, монастирських і церковних державців. Дальше в 4 пункті звернено увагу на те, що на Україні доси бере ся покуховне тільки від вишинкуваних на місці куф горівки, а з куф, які висилано в значній числі (по 100 і 200) на продаж до Росії, не платить ся „покуховного“, а тільки „скатного“ (від бочки) по 20 і 25 коп.; проте запитує автор „пунктів“, чи не можна би жадати покуховного і від тих гуртівників, так само як і від шинкарів. На обидва ці пункти цар згодив ся. В 6 пункті говорить ся про те, що з гетьманських маєтностей (на булаву) збирано ріжні податки головно в натуралях, як домашні вироби, а також домові зъвірі. Проектодавець запитує, що з тими данинами робити, додаючи при тім, що данини в натуралях особливо в домових зъвірях у високім степені недогідний, бо потребує поміщення, поживи і т. д. Інтенцію очевидно зрозуміли, бо під тим пунктом цар написав: „брать денгами, только не тягостно“. З пункт пропонував т. зв. „оброчная статья“ віддавати і дальше на відкуп, як се було доси, а в 5 питав Велямінов, що робити з київським магістратом, який опираючись на царських привілеях обстає при тім, що своїми данинами він сам має заряджувати. На се Петро замітив: „Прислатъ с привилегей и куды держать расходы имяно“. В кінці 9 пункт обговорює потребу контроллерів по одному на полк над зборщиками „изъ ихъ же людей“ і просить назначити таких контроллерів. Під тим пунктом підписано: „Определить изъ ундеръ-афицеровъ добрыхъ изъ отставныхъ“.

Отже колегія в оподаткованю українського населеня не завела жадної нової системи в обложеню податками. Заплутані відносини

в тім напрямі, які були перед тим, так і лишились. Про якусь певну норму, по якій плачено б данини, годі тут щось сказати. Вже сама колегія в першім пункті потвердила, що не всі полки однаково платять, при чим, розуміє ся, не ходило тут про рівну загальну суму, що при ріжній величині полків була-б просто неможливою, але очевидно про високість податків менше-більше рівних одиниць господарських по ріжних полках. На підставі „Репорту въ Ревизионъ-кантору із Малороссійской колегії оприходе и расходе денежной казны“ за 1724 р, отже о рік пізнійше, можна ствердити, які великі ріжниці заходили між сумами заплаченими за один і той самий протяг часу (третина року) ріжними сотнями. І так за „майську треть“ з Волинської сотні Чернигівського полку вплинула загальна сума податків 36 руб. 60 коп. а з Київської сотні тогож полку 215 руб. 80 коп., отже майже 6 разів більше. Та се ще можна пояснювати неоднаковою величиною сотень ріжним степенем заможності податників і т. д., хоч усе таки ріжниця видається за велика. Але як пояснити, що за „майську треть“ тогож року із бокланської сотні, зі Стародубського полку зібрано 7 руб. 35 коп., під час коли з Коропської сотні Чернигівського полку було 226 руб. 92 коп.? А ще труднійше зрозуміти, яким способом за той сам протяг часу зібрано з полтавської сотні 8 руб. 83 коп., а з Кременецької сотні миргородського полку аж 2.276 руб. 92 коп.¹⁾). Правда, колегія запровадила зміни і то досить значні, бо обложила податком ті одиниці і групи, які його досі не платили — старшину і духовних державців. При тім запровадила також покуховне на горівку на експорт, що також відбилося головно на старшині, котра могла продукувати горівку на більші розміри. Таке наложене податку на старшину було зовсім оправдане, бо на старшину перейшла тепер уся економічна сила краю. О скільки однак низшим верствам, за які так горячо заступалось правительство, було лекше від того, що і старшина платить разом із ними, се також трудно зрозуміти, бо як посполиті так і козаки ті самі тягарі поносили як і перед тим із виїмком хиба кількох дрібніших данин, знесених Петром при підписуванню „пунктів“ Велямінова. Правительство поза всіми тими шумними кличами мало тільки фіскальний інтерес на оці.

Переходимо до другої частини пунктів Велямінова, які відносяться до старшини в справі її становища до колегії і до козаків і посполитих.

¹⁾ Архивъ Малороссійской коллегії въ Харковѣ, ч. 17225, 1.

В 11 пункті жалує ся Велямінов на її пасивний опір проти жадань Малоросійської колегії. Се проявляється так, що генеральна військова канцелярія не дає колегії жадних статистичних відомостей про побори на Україні, про число данин, козацькі компути і т. д. Проте просить колегія, щоб могла знати ся з місцевими властями без посередництва ген. військової канцелярії, бо тим способом зможе діставати інформації, яких їй потрібно. На се була резолюція: „Взять в'єдомості (у ген. в. канцелярії) и когда надобно будетъ, посыпать и мимо“ (г. в. канц.). В 8 пункті обжаловував Велямінов старшину за насильне вписуване козаків у підданство. На се подано в колегію дуже багато жалоб, і для справдження, чи жалоби основані на правді, генер. військова канцелярія не прислала козацьких реєстрів, мотивуючи се тим, що старих реєстрів нема, а в нових реєстрах чоловитчики не вписані. Колегія мусіла висилати офіцирів по ріжких місцевостях для переслухання чоловитчиків і ті слідства виказали, що діди і батьки покривджені, а навіть деякі з них самі відбували козацьку службу, а потім насильно вписано їх у посполитих. Проте колегія запитувала, як з ними поступити і що робити на будуче, коли таких насильно в підданство вписаніх козаків зголосить ся більше. Петро написав: „Послать указъ, чтобы конечно прислали (реестри). А которые явятыца подлинные козаки, такихъ по челобитью ихъ вписать в козаки“. В 10 пункті жалує ся Велямінов на Полуботка і генеральну старшину, що вони без згоди Велямінова 15 грудня 1722 розіслали грізний універсал звернений проти непослушних панських підданих. Під сим пунктом цар підписав: „Для отвѣту быть сюды Полуботку, Савичу и Чернышу (а когда сюды прибудуть, то на ихъ мѣста выбрать до брыхъ колегіи тамошней)“. В кінці в 12 пункті Велямінов обжалував Полуботка, що він не приказує полковникам, аби вони всякі універсалі предкладали росийським комендантам для сконтрольовання, чи ті універсалі згідні зі своїми копіями, які знов присилала М. колегія комендантам. На се була резолюція: „Всѣ указы подписывать обще, а безъ колежской подписи никуда никакихъ указовъ не посылать“.

В останніх пунктах, а головно в 11 і 12 відбивається та боротьба, яка вела ся той цілий час між М. колегією і генеральною старшиною, при чому, як видно, ся остання проявила богато енергії, а навіть зважилася нарушити явно царський указ, не вважаючи на те, що Петро надзвичайно остро поступав із „ослушни-

ками указовъ“, будь вони хто будь. Таким нарушенем указу було видане без згоди М. колегії універсалу „повелѣваючи пп. полковникамъ всѣмъ въ полкахъ своихъ перестерегать на крѣпко, чтобы поспольство въ подданствѣ зостаюче не показывало никакого самовольства противъ владѣльцовъ своихъ — а гдѣ бы отъ какихъ небудь подданныхъ могло происходить легко-мысленное самовольство и противность, то оныхъ брать въ тюремное заключеніе, и по разсмотрѣніи вины, карать нещадно“¹⁾). Се становище ген. старшини, як се впрочому бачимо з озлобленого тону тих пунктів, значно утруднювало М. колегії її роботу хоч би тим, що колегія не діставала потрібних їй відомостей, а через те мусіла розсилати своїх людей по краю, що потягало за собою і страту часу і кошт. При тім росийські офіцери не знаючи місцевих відносин, до того ще при неприхильності провінціяльних властій, не могли своєї задачі виповнити як слід. Се й спонукало Петра зробити останній крок у напрямі обмеження української управи. Доси М. колегія хоч і була на Україні, все таки стояла поза українською правою, а зносити ся з місцевими властями могла тільки через ген. військову канцелярію. Тепер Петро, наказавши всі документи підписувати разом членам обох інституцій, злучив М. колегію і ген. військову канцелярію в одну цілість, при чим ген. канцелярія тратила до решти всяке значінє, а крім сього Велямінов одержав право безпосередніх зносин із полковими канцеляріями, коли-б у якім будь випадку ген. старшина була йому через щось недогідна. Значить, від тепер М. колегія була вже не контрольною росийською інституцією, а властивою українською правою.

Всї змагання Полуботка і старшини до оборони автономії, хоч вони й визвали в тім напрямі акцію більших кругів української старшини (доказом чого були так звані „коломацькі чолобитні“ до царя про дозвіл на вибір нового гетьмана і знесене ново наложених податків²⁾), — всі ті змагання не могли мати виглядів на успіх, бо були позбавлені підпори у широких верств ко-зацтва і поспільства. В тім часі процес постепенного поневолення тих мас через старшинську верству зайшов уже досить далеко, а через те зросла і ненависть тих покривдженіх до старшини, що при кождій нагоді обявлялось розрухами і непослуход під-

¹⁾ Я. Ш. Павель Полуботокъ, с. 530.

²⁾ Приложение къ „Кievskoy Stariinѣ“. Kievъ 1890, с. 104—110. Коломацкая чолобитныя.

даних своїм державцям. Тій власне справі присвячені 8 і 10 пункти велямінівського меморіалу. А що звичайно привід до тих несупокоїв давали і ставали на чолі того руху ті козацькі елементи, які в той або інший спосіб попали між посполитих, тому оба ці пункти творять одну цілість. Наслідком деяких причин і „бунт“ посполитих проти державців і справа „ищущихъ козачества“ прибрали як раз у тім часі більші розміри, ніж се було коли будь перед тим. Що до першого, то роздавництво сіл свободних посполитих ріжним особам старшинської верстви дійшло в часі дванацятилітнього гетьманування Скоропадського до своєго апогея. Після реєстру владженого росийським правителством у 1738 р. роздав сам Скоропадський ріжним людям „до ласки військової“ 97 сіл і присілків з 2.832 дворами, а його полковники в тім часі роздали 20 сіл з 680 дворами, отже разом 3.582 дворів¹⁾. Значить, коло 18.000 людей опинилось через який десяток літ у залежності від державців, число як на тодішнє населене дуже велике. Інша річ була з козаками перевізаними в посполитих, що в браку якоєсь виразно зазначеної демаркаційної лінії між одними і другими не було нічим надзвичайним. Справедливо піднесено, що старшина мала досить на се легальних способів і не потребувала жадних надужить до переписування козаків у підданство, як се виходило би з 8 пункту²⁾). І фактом було, що дуже богато козаків переходило навіть добровільно в підданство до якого будь пана. Се діялось наслідком тягарів, які завдяки Петрови поносили козаки. Оплачуючи такі самі податки, як і свободні посполиті, даючи на рівні з посполитими „консистентські дачі“, козаки мусіли ще крім сього відбувати воєнні походи, а що гірше, десятками тисяч що року ходили на „копальні і лінійні роботи“, а при тім усім матеріально нічим не стояли ліпше від посполитих. Все те однаке не перешкодило тому, щоб на агітацію правительства як посполиті, що попали в залежність від державців, так і козаки, що стали посполитими, не відповіли розрухами і чолобитнями на старшину сподіючись повернути собі свободу — про ілюзії між масами не трудно. І се було знаменитою зброєю в руках правительства проти української автономії.

Та щож зробив Петро для тих, які йому віддавали неоцінену услугу? Про справу відносин між державцями і підда-

¹⁾ Сборникъ императорскаго русскаго Историческаго Общества. Т. 120. Бумаги кабинета министровъ... с. 218—230.

²⁾ Южная Русь т. II, с. 135.

ними ні словом не згадав. Зрештою видно з 10 пункта, де Велямінов обжаловує Полуботка не за його становище супроти поспільства, а за те, що він своїм універсалом шкодить інтересам правительства. Та і щож міг зробити Петро, який у Росії знищив останки свободи на пів свободінх „крестян“, порівнявши їх з несвобідними „холопами“¹⁾, для українського поспільства, якому навіть пізніше генеральна канцелярія признавала право свободного переходу²⁾? Впрочім український простий народ домагався повної свободи, а російське правительство навіть не вміло би було собі уявити якогось „благоустроїства“ без кріпацтва. Щож до вписаних посполитих козаків, то Петро здобув ся лише на те, що приказав їх на ново вписати в козацькі реєстри, не вказавши навіть, як поступати на будуче з такими „ищущими козачества“, хоч в 8 пункті виразно стояло таке запитане. Та не тільки не усунув причини, для якої козаки попадали між посполитих, але, як можна судити, вніс іще більше замішане в сю справу, бо такий перехід тісно лучив ся з аграрним питанем. Козак входячи між посполитих, землю свою продавав або під певними умовами відступав державцеви, який в заміну за се сповняв деякі зобов'язання супроти козака. Коли ж тепер такий посполитий відзискував право козака, щож у такі разі мало бути з його землею, без якої він не міг сповнити своєї служби?

Так випали в дійсності проголошувані Петром реформи на Україні. Хоч се вже вияснено не раз, що реформа властиво не було жадних крім фактичного знищення Переяславського договору³⁾, то все таки я вважав потрібним заняти ся тими питаннями, бо ще й доси панують погляди про пункти Велямінова, де говорить ся, що „Петръ хочетъ пріобщить и малорусской народъ къ тому великому благу, которое онъ творить для своей родины, творить, не щадя себя, ни другихъ“⁴⁾.

В кінці поміщаю з вияснених вище причин пункти Велямінова і відповіди на них Петра разом із сенатським указом із 16 цвітня 1723 р.

---

¹⁾ С. О. Плотоновъ, Лекции по русской истории. Спб. 1904, с. 427.

²⁾ Архивъ Мал. колегії Н-р. 70.358.

³⁾ М. С. Грушевскій, Очерки истории украинского народа. Спб. 1904, с. 299—302.

⁴⁾ Южная Русь, т. II, с. 128.

1723 года апрѣля 6 дnia.

В докладъ пункты.

1. В Малой Россіи зборы какъ были начаты собирать в казну Вашего Величества сочинения колегіи до получения указу іс Правительствующаго Сената, нинѣ оные по прежнему бы собирать все в казну Вашего Величества. И ежели собирать, то такимъ образомъ, какъ зборщики показали, или збирать во всѣхъ полкахъ и сотняхъ равнымъ образомъ, понеже помянутые зборщики показали, какъ в полкахъ, такъ і в сотняхъ зборы не равныя.

2. Покуховное, показанщина, пчелная, табачная десятины, с мельницъ войсковая часть, такожъ и прочие зборы, какъ видно по зборщиковыхъ вѣдомостямъ, прежде сего збирались в Малой Россіи на гетмана, на полковниковъ, сотниковъ и прочею старшину с казаковъ убогихъ и посполитыхъ людей, а старшина и знатные казаки и войсковые товарыщи і монастырские и церковные владѣлцы, которые у себя имѣютъ козаны, пчелы, тобакъ, мельницы і другие заводы, противъ помянутыхъ козаковъ и посполитыхъ надг҃ажающихъ зборовъ не платили; а нинѣ оные со всѣхъ ли равнымъ образомъ собирать?

3. Оброчные статьи, которые прежде сего в Малой Россіи были на откупе, нинѣ охочими людемъ, ежели кто пожелаетъ взять на откупъ с торгу і з наддачи отдавать ли, понеже із малороссийскихъ обывателей і прежде сего в Малороссийской колегіи об оддаче имъ тѣхъ статей на откупъ требовали указу.

4. Во всей Малой Россіи покуховное беретца токмо с шинкарей с вышникованныхъ куєь, а малороссийские тамошние обыватели многие продаютъ вино приезжающимъ із великороссийскихъ городовъ куєь по сту, по двесте и болше, а покуховного какъ беретца с вышникованной куєы не платить, токмо скатного по 20, и по 25 копѣекъ. А оные с такихъ продавцовъ или купцовъ противъ вышникованной куєы покуховное равнымъ образомъ братъ ли?

5. В Киевѣ да ратуши имѣютъ быдь разного звания зборы, на которые той ратуши войти с майстратомъ объявили в Малороссийской колегіи Вашего Императорского Величества жалованнныя грамоты, чтоб тому збору для всякихъ ихъ отправленей быть при той ихъ ратуше, а нинѣ тѣхъ ратушные зборы противъ другихъ малороссийскихъ ратуш в казну Вашего Величества собирать ли?

6. З гетманскихъ маєтностей збираны гетману па булаву и на кухню, зборы, кроме денежныхъ и хлѣбныхъ зборовъ шубы, сапоги козлины, чулки, рукавицы, полотна, сани, телеги, всякая пряжа, яица, яловицы, бараны,

гуси, утки, капуста и прочие зборы томужъ подобные, которые прежде сего употреблялись в домъ гетманской на свое домовые росходы, а нинѣ оно по смерти гетманской с тѣхъ маєтностей собирать ли? И ежели собирать, на какие росходы употреблять, понеже скотину и птицы ежели держать, то на кормъ оныхъ птицамъ хлѣба в росходъ употреблятьца будеть не малое число. А ежели впредь оного не собирать, то нинешнее собранное куда употребить?

7. По поданнымъ в Малороссійскую колегию доношениямъ отъ малороссійскихъ обывателей, содергутца во оной колегії подъ карауломъ ис поповъ и іс протчихъ чиновъ тамошние малороссійские обыватели въ не-пристоинихъ словахъ касающихъ ся к Вашей імператорскому Величеству чести, по которымъ доношениемъ во оной колегії, кемъ надлежитъ разыскивано, а по розыску оно за ними и явилось; іс такими что чинить?

8. Изъ малороссійскихъ посполитыхъ людей бывать челомъ въ колегію на генеральную і протчаю старшину и на другихъ владелцовъ, что дѣды и отцы ихъ а изъ нѣкоторыхъ и они, чelobitчики, многие годы служили казацкую службу и были въ разныхъ походахъ, а старшина изъ той казацкой службы написали ихъ, а другихъ и по неволи взяли къ себѣ въ подданство. По которымъ ихъ прошениямъ писано ис колегії къ полковнику Полуботку і генеральному старшинѣ, дабы они въ колегію прислали ізвѣстie: оные чelobitчики дѣды и отцы ихъ съ казаками по реестру написаны-ль? На что отвѣствиемъ объявили: давныхъ де казацкихъ реестровъ у нихъ не сыскано, а которые есть реестра и по темъ имянъ іхъ чelobitчиковыхъ нѣть, чего ради въ тѣ села, гдѣ оные чelobitчики жителство имѣютъ для розыска тамошнimi і староними старинными казаками и мужиками посланы ис колегії оборъ-аенцеры. А по розыскамъ тѣхъ аенцеровъ показано, что тѣхъ чelobitчиковъ дѣды, отцы и родственники ихъ, а нѣкоторые изъ нихъ чelobitчиковъ казацкую службу служили и въ походахъ бывали, а старшина-де нѣкоторыхъ ис тѣхъ чelobitчиковъ въ подданство къ себѣ взяли поневоли. Нине оные чelobitчики въ колегію просить, дабы имъ по прежнему ис подданства быть въ казацкой службѣ. И по тѣмъ ихъ прошениемъ и розыскамъ оныхъ чelobitчиковъ, такожъ и впредь ежели будутъ такиежъ подавать о томъ прошений іс подданства по прежнему въ казацкую службу определитли?

9. По пунктамъ гетмана Богдана Хмельницкаго і на оно въ рѣши-тельныхъ въ 7-омъ пункте, показано: Въ Городѣхъ быть урядникомъ вой-тамъ, бурмистрамъ, раицамъ, лавникамъ и доходы всякие денежные, хлѣб-ные збирать на Ваше Імператорское Величество и отдавать въ казну тѣль, которые отъ Вашего Величества присланы будутъ, да тѣмже присланнымъ надъ тѣми зборщиками смотреть, чтобъ дѣлали правду. А нинѣ по указу Вашего Величества ізъ малороссійской колегії для збору денегъ и хлѣба и про-

чего зборщики из ихже людей определены во все малоросийские полки, а для усмотрения надъ тѣми зборщики, чтоб в томъ зборе дѣлали правду, надлежить (определить). И с какихъ чиновъ Ваше Величество изволите десять человѣкъ добрыхъ, чтоб в каждомъ полку было по одному человѣку? А бес такихъ нарочно к тому дѣлу определенныхъ за тѣми зборщиками колегіи усмотреть не можно, понеже многие малоросийские города оть Глухова имѣютъ быть въ дальнемъ разстояній.

10. По указу Вашего Величества іс правителствующаго Сената велено мнѣ съ черниговскимъ полковникомъ Полуботкомъ і генеральную старшину во всѣхъ ихъ дѣлахъ присутствовать и смотреть, дабы ничего противного Вашего Величества интересу чинено не было, і буде что усмотрю, того имъ не позволить. А прошедшаго 1722 году декабря 15 дня оной полковникъ и генеральная старшина требовали оть меня совѣту, чтобы послать во всю Малую Россію універсалы въ такой мѣре: извѣсно — де имъ учинилось, будто послѣдство подданые лехомысленные показывая самоволство, не хотятъ владѣцомъ своимъ надлежащаго отдавать послушанія. И ежели гдѣ оныхъ подданныхъ имѣлъ противность, такихъ брали въ тюрмы и по разсмотрѣнию вины нещадно публично наказовали. Что я усмотря обявлялъ имъ, полковнику и генеральной старшинѣ, дабы они того не чинили, понеже усмотря то протчая старшина стануть послѣдству противъ прежняго чинить не малыя тягости безъ всякой вины. А обявляль имъ, дабы они прежде, ежели кто ис такихъ чинить своимъ владѣльцамъ противности, і о такихъ бы прежде освидѣтельствовались, а послѣдѣтельству учинили таковимъ штрафъ, кто чemu достоинъ будетъ а не всемъ бы такой страхъ обявлять. Токмо онъ полковникъ и генеральная старшина не принялъ того моего совѣту оные універсалы въ Малую Россію послали. И ежели впредь оная старшина будутъ чинить такиежъ отправленій безъ моево совѣту, и въ томъ какимъ образомъ съ ними поступать?

11. Въ Малоросійской колегії надлежитъ для всякихъ отправленій имѣть обстоятельный вѣдомости о малоросійскихъ зборахъ, такожъ къ расположению квартиръ на драгунскіе полки о дворомъ числѣ да імянныя наличные списки о козакахъ обрѣтающихъ ся во всей Малой Россіи і о прочемъ, которыхъ многократно требовано отъ полковника Полуботка и генеральной старшины, токмо они такихъ вѣдомостей въ колегію не дали. А нинѣ ежели прилучитца ізъ Малоросійской колегії взять іс которого полку ко исправленію Вашего Величества дѣль какия вѣдомости или о чемъ спрашитца, і длятого въ полки къ полковникамъ іли къ кому надлежитъ, указы ізъ Малоросійской колегії мимо генеральной старшины посыпать ли?

12. Указомъ Вашего Величества іс Правителствующаго Сената въ Малоросійскую колегію обявлено о бытіи въ малоросійскихъ полкахъ определеннымъ ізъ Сената комендантамъ а именно: въ Стародубѣ, въ Черниговѣ,

в Переяловле, в Полтаве, которые в тѣ полки и прибыли. А велено тѣмъ комендантомъ, будучи въ оныхъ городѣхъ, присланые отъ полковника Полуботка і генералной старшины къ тамошнимъ малоросійскимъ полковникомъ указы и универсалы съ присланными къ темъ комендантомъ іс колегіи съ та-кіхъже указовъ и универсаловъ копиями свидѣтельствовать, а по свидѣтельству ежели будуть несходны, то оныхъ до действия не допущать. О чёмъ я писменно предлагалъ полковнику Полуботку и генералной старшинѣ, дабы они въ те полки къ полковникамъ послали отъ себя указы, чтобъ тѣ полковники онимъ комендантомъ присланые къ нимъ отъ нихъ, генералной старшины, указы і универсалы обявляли. Токмо оного онь, полковникъ, не учинилъ, а обявить въ колегію промеморио, что о обявленіи тѣмъ комендантомъ оныхъ универсаловъ указу Вашего Величества они у себя собственнаго не имѣютъ. Того рады дабы указомъ Вашего Величества повелено было оному полковнику и генералной старшине обявить, дабы они впредь по предложению въ Малоросійской колегіи во отправлении Вашего Величества дѣлъ имѣли отправление безъ всякихъ отговорокъ, дабы затѣмъ во отправлении положенныхъ на ону колегію дѣлъ не имѣло быть остановки.

Подъ оными пунктами приписано тако: Степанъ Вельяминовъ¹).

Подъ тѣмъ же пунктами подписано собственною его Императорскаго Величества рукою тако:

На забыть о компаненщикахъ и сердюкахъ.

Да на особомъ листе писано собственною его Величества рукою тако: на „1.“, збирать такъ какъ збираю²), а жалованья давать по Хмельницкаго пунктамъ.

на „2.“, братъ со всѣхъ равно.

на „3.“, Отдавать охочимъ съ торгу.

на „4.“, братъ равно.

на „5.“, Прислать съ привилегіей і куды держать расходы імянно.

на „6.“, братъ денгами, толкобъ не тягостно.

на „7.“, Разыскивать въ правду і чинить чему достойны, но смотрѣть того, что и злости происходить такихъ наказывать, а что съ проста³), то вытолковать ему а ненаказывать.

на „8.“, Послать указъ, чтобъ конечно прислали. А которые явятца по длинные казаки, такихъ по челобитью ихъ писать въ казаки.

¹) Въ ділѣ № 995 листъ 1—4 містяться слово въ слово ті самі „пункти“ тільки безъ посліднього речення зъ підписомъ, зате на долинѣ дописано: Таковы пункты поданы его Императорскому Величеству въ Санктъ Петербурхе марта 31 дня 723-го года.

²) Въ рукописи: збирана.

³) Въ рукописи: просто.

- на „9.“ Определить изъ ундеръ аенцеровъ добрыхъ и з отставныхъ.
на „10.“ Для отвѣту быть сюды Полуботку, Савичу и Чернышу (а когда сюды прибудуть, то на ихъ мѣсто выбрать добрыхъ колегіи тамошней).
на „11.“ Взять вѣдомость, и когда надобно будетъ посыпать і мимо.
на „12.“ Всѣ указы подписывать обще, а безъ колежской подписи никакихъ указовъ не посыпать. И о семъ послать ізъ Сената указъ.
1723 апрѣля 5 дня въ иностранной колегії.

Да под оною Его Величества собственою рукою особо написано: зборы, которые можно отставить:

записное от казановъ; от казановъ, что медь ситят; с возовъ за пропускные квиты; от привѣзжихъ за мѣсто; с продажи лошадей и прочай скотины; с привозного всякого хлѣба; + с продажи хлѣба; с мещанскихъ и посполитыхъ людей с лошадей ихъ работныхъ, также ис тѣхъ, с корорыхъ беретца смотря по пожитькамъ; Мазепшина с посполитыхъ людей; праздничное от казаковъ и мужиковъ; + с ратушныхъ подданныхъ от пары воловъ и лошади; с подсаседковъ казацкихъ и мужицкихъ; + броварное с варъ пива с казаковъ и мужиковъ; от резницкихъ каморъ, что биралось сала от бобылей не имѣющихъ грунтовъ; с пѣшихъ людей с хать; стацею с посполитыхъ людей; стацею с подсаседковъ конныхъ и пѣшихъ; с казаковъ с каждого двора ралецъ. Под тѣмъ подписано собственою его Імператорскаго Величества рукою тако: кроме крестиковъ все отставить 1723. апрѣля 5. Въ иностранной колегії.

Апрѣля 16 дня.

Указъ колегіи малороссійской.

1. По прежнему указу и по инструкції данной тебѣ прошлого 722 году мая 16 дня, въ Малой Россіи всякие доходы денежные и хлѣбные, о которыхъ показали зборщики збирать въ казну урядникомъ и воиномъ малороссійского народа такъ какъ збирало. И принимать у нихъ определеными въ Малороссійскую колегию и іс тѣхъ зборныхъ денегъ жалованье давать по пунктамъ Богдана Хмельницкаго і по выше помянутой инструкції. А чтобъ оные зборщики дѣлали правду и отъ отписей не брали противъ тѣхже Хмельницкаго пунктовъ, определить въ назиратели въ каждой полкъ по одному человѣку изъ ундеръ аенцеровъ добрыхъ ізъ отставныхъ, которые даны будуть ізъ Военной колегії.

2. Зборы съ куеъ, съ казановъ і табачиная десятина, войсковая часть и прочие, которые по зборниковымъ вѣдомостямъ прежде сего збирались

в Малої Россії на гетьмана, на полковниківъ, сотниковъ и прочую старшину с казаковъ убогихъ и с посполитыхъ людей, а старшина и знатные казаки и войсковые товарищи і монастырськіе церковные владѣлцы, которые имѣютъ у себя казаны, пчелы, табакъ мельницы и другие заводы, а противъ помянутыхъ казаковъ и посполитыхъ надлежашіхъ зборовъ не платили, с такихъ со всѣхъ братъ равно от вышихъ и до низкихъ чиновъ не виключая никого.

3. Оброчныe статьи, которые прежде сего были в Малої Россії на откупахъ и із Малороссійской колегіи требовали и требовать будуть малороссійские обыватели об oddаче тѣхъ статей на откупъ, такие отдавать охочимъ людемъ с торгу по указу.

4. С малороссійскихъ обывателей, которые продаютъ вино приезжающими ізъ великороссійскихъ городовъ малоимъ и великимъ числомъ кує, а покуеныхъ денегъ противъ того, какъ беретца с шипкареi с вышнкованныхъ кує не платять, а платять по 20 и по 25 копѣекъ, с тѣхъ с такого вина в отвозъ братъ равно какъ с вышнкованныхъ кує.

5. О разныхъ зборахъ ратушскихъ в Киеве, на которые воить с магістратомъ в Малороссійской колегіи объявили жалованыя грамоты, что тотъ зборъ для іхъ отправленій отданъ на ратушу, о томъ прислать із Малороссійской колегіи для определенія в Сенатъ привилегій кої i куды держатца росходы імянино.

6) В мѣсто прежніхъ зборовъ, которые забирали з гетьманскихъ маєтностей гетьману на булаву і на кухню (кромъ денежныхъ і хлѣбныхъ) за шубы, сапоги коалины, чулки, рукавицы, полотна, сани, телеги, за пряжу и за всякую живность и прочае, нинѣ за то братъ денгами положа настоящую нетягостную цену.

7. Которые в Малороссійской колегіи, по доношеніемъ малороссійскихъ обывателей, содержатца із поповъ и другихъ чиновъ в непристоиныхъ словахъ касающихся к нашей чести и с розыскомъ оное за ними явилось, или впредь такие явятся, и оными розыскивать в правду и чинить чему достойны; но смотрить того, что із злости происходить, такихъ наказывать, а что с проста, то вытолковать ему а не наказывать.

8. Которые іс посполитыхъ людей бьють чесомъ, чтобы имъ быть в казацкой службѣ по прежнему для того, что дѣды ихъ і отцы, а нѣкоторые и сами чelобитчики прежде сего служили в казакахъ многие годы и были в походахъ, а старшины-де и другие владелцы написали іхъ, а иныхъ и по неволе взяли к себѣ в подданство, того рады для поддлинной о та-ковыхъ справке из войсковой канцеляріи взять с прежніхъ давныхъ і с нинѣшихъ казацкихъ реестровъ списки, а чтоб оные присланы были конечно немедленно, о томъ к полковнику Полуботку і к генералной старшине указываешь із сената посланъ. А в Малороссійской колегіи с тѣми

реестрами справляватца; и с которыхъ дѣды и отцы и сами чelобитчики в казацкой службѣ прежде были написаны, тѣхъ по ихъ чelобитью писать в казаки по прежнему. А буде прежныхъ давныхъ реестровъ не същетца, о такихъ свидѣтельствовать малоросійскими жителями, і ежели по подлиннымъ свидѣтельствомъ, которыхъ дѣды і отцы іли сами чelобитчики в казацкой службѣ были, тѣхъ по томужъ писать в казаки.

9. Чтоже полковникъ Полуботокъ і старшины не взирая на данные имъ наши указы послали нѣкоторые универсали без совѣту с тобою, того ради велено для отвѣту быть сюды полковнику Полуботку и іс старшинъ Савичю и Чернышу і о томъ к нимъ посланы указы із сената.

10. В Малоросійской колегії всякому отправлению имѣть обстоятельные вѣдомости о малоросійскихъ зборахъ, такожъ к расположению квартиръ на полки о дворовомъ числѣ и імянныя наличные списки о казакахъ обрѣтающихся ся во всей Малой Россіи и о протчихъ. И понеже в пунктахъ твоихъ объявлено, что оныхъ многократно требовано от полковника Полуботка і генералной старшины, токмо-де они в колегию недали, того ради у полковника Полуботка и генералной старшины тое вѣдомость взять, во умѣление же оной, іли когда надобно будеть в колегию ис кото-рого полку ко исправлению по указу дѣлъ такие вѣдомости, іли очемъ справки, то посыпать и мимо генералной старшины.

11. Полковника Полуботка¹⁾ и генеральной старшины посылаемые к полковнику всѣ указы і универсалы, которые когда имѣютъ быть посланы о какомъ генеральномъ положеніи і публикованіи какихъ указовъ: о нарядахъ войска о зборахъ денежныхъ і хлѣбныхъ о публикованіи смертныхъ экзекуций и публичныхъ наказанияхъ, о накладкахъ на посполство и о другихъ важныхъ дѣлехъ подписывать обще, а без колежской подписи никуда никакихъ указовъ не посыпать і по нихъ в городѣхъ не дѣйствовать; а о протчихъ, которые не касаются до какого генерального определенія, но токмо въ ихъ партикулярныхъ дѣлехъ оное имъ не отрѣшаетца і бес колежской подписи.

12. Понеже многие непотребные зборы с народу выбираются, отчего имъ не без тягости, того ради милосердия мы о вѣрныхъ своихъ подданныхъ малоросійского народа повелѣваемъ отставить слѣдующие: записное от казановъ, и от казанов же, что медь съять, с возовъ за пропускные квиты от проѣзжихъ за място, с продажи лошадей і протчей скотины, с привозного всякого хлѣба, с мещанскихъ и посполитыхъ людей с лоша-дѣй ихъ работныхъ, також ис тѣхъ, с которыхъ беретца смотря по пожиткамъ, мазепщина с посполитыхъ людей, праздничное от козаковъ и мужиковъ, с подсоседковъ козачихъ и мужицкихъ каморъ, что

¹⁾ В рук.: Полковнику Полуботку.

збиралось сала отъ бобылей не ім'ющихъ грунтовъ, с пешихъ людей с хатъ, стацею с посполитыхъ і с подсоседковъ конныхъ і н'шихъ, с казаковъ с каждого двора ралецъ. И впредь таковыхъ бы не збирать. И о томъ в Малой Россіи публиковать нашими печатными указы, которые даны будуть із сената.

У подлинного подписано Его Імператорского Величества собственою рукою тако: ПЕТРЪ¹⁾).

Обіцяний друкований указ вийшов з датою 16 цвітня 1723 р. в Петербурзї. В нім побіч вступної формули дослівно повторений з сего указа 8 і 12 пункт т. є о добиваючих ся козацтва посполитих і знесено згаданих зборів²⁾. Відпис його находитъ ся в сім ділі.

Іван Джиджора.

---

¹⁾ Архивъ Малороссійской Коллегії въ Харьковѣ, № 7028.

²⁾ Правительство і тут осталось вірне своїй тактиці оголошуючи лішеній два найпопулярнійші пункти з цілого указу.